

Основна заштита цивила, посебно деце, по међународном хуманитарном праву у немеђународним оружаним сукобима

УДК: 341.33-053.2 : 2-484.3
341.311/33-053.2

Мр Милош Петровић*

Немеђународни оружани сукоби, као доминантан облик сукоба, издвајају се у другој половини 20. века по територијалној распрострањености и степену бруталности. Карактеристике их велики пораст броја жртава, а цивилно становништво, по правилу, чини најбројнију категорију жртава.

У раду је дата дефиниција, разматране су њихове основне карактеристике немеђународних оружаних сукоба и приказан је развој правила о заштити цивилног становништва у немеђународним оружаним сукобима.

Такође, анализиран је заједнички члан 3. Женевских конвенција о заштити жртава оружаних сукоба и чланови 4. и 13. Другог допунског протокола из те конвенције, јер се у потпуности односе на заштиту цивила, а међу њима и деце, у немеђународним оружаним сукобима. Аутор је у раду посебну пажњу обратио на проблем заштите деце у немеђународним оружаним сукобима, као најрањивије категорије становништва уопште.

Кључне речи: немеђународни оружани сукоб, међународно право, међународно хуманитарно право, Женевске конвенције, Допунски протоколи I и II, цивилно становништво, деца и заштита жртава оружаних сукоба.

Увод

Немеђународни оружани сукоби, као друштвена појава, једно су од обележја друге половине 20. века а судећи према извештајима репортера, ситуација није нимало боља ни на почетку 21. века. Према неким истраживањима објављеним у *Defence nationale*,¹ у периоду од 1949. до 1995. године у свету је било око 100 сукоба (од којих су већину, око 80 одсто, чинили немеђународни – прим. М. П.), у којима је живот изгубило више од 24 милиона људи, или 38.000 особа месечно. Када се том броју додају и процене, објављене у публикацији „*The Children of Afganistan in War and Refugee Camps*,² да је „током рата у

* Аутор је запослен у МУП-у Републике Србије.

¹ Подаци о извору и резултатима истраживања преузети су из приручника: *Поштовање за међународно хуманитарно право*, Југословенски црвени крст, Центар за дифузију, Београд, 1999

² Подаци су преузети из: Невена Вучковић-Шаховић: *Права детета и међународно право*, Југословенски центар за права детета, Београд, 2000, стр. 201.

Афганистану смрт између два и три милиона деце проузрокована инфективним болестима, слабом исхраном новорођенчади и неправилном употребом лекова“, или да је, према процени Црвеног крста Мозамбика, објављеној у извештају *Children in situations of Armed Conflict in Mozambique*,³ током пет година рата у Мозамбику више од 320.000 деце умрло од болести које су могле лако да се спрече, али је због оружаних сукоба било онемогућено њихово збрињавање, несумњива је констатација да се права цивила, нарочито деце, у оружаним сукобима, а поготову унутрашњим, брутално крше и занемарују.

Појам немеђународног оружаног сукоба

Немеђународни, или унутрашњи оружани сукоб, односно, како га неки аутори називају – грађански рат,⁴ дефинисани према слову Другог Допунског протокола уз Женевске конвенције о заштити жртава оружаних сукоба, јесу они сукоби „који се одвијају на територији високе стране уговорнице (на територији једне државе – прим. М. П.) између њених оружаних снага и отпадничких оружаних снага или других организованих наоружаних група које, под одговорном командом, врше такву контролу над делом њене територије која им омогућује да воде непрекидне и усмерене војне операције“.⁵ У наведеној дефиницији се јављају одређени термини који се, ради правилног схватања појма немеђународног оружаног сукоба: одговорна команда, контрола над делом територије и непрекидне и усмерене војне операције, морају разумети према тумачењу у Коментарима Допунских протокола уз Женевске конвенције о заштити жртава оружаних сукоба.⁶ Наиме, под *постојањем одговорне команде* претпоставља се „одређен степен организованости бунтовничких наоружаних група или дисидентских оружаних снага, мада оне не морају нужно имати војну организацију идентичну оружаним снагама Владе против које се боре“.⁷ То је пре облик организације који је способан да планира и спроводи непрекидне војне операције, и који, с друге стране, почива на „дисциплини подређеној *de facto* ауторитету“.⁸ Када је реч о *контроли над делом територије*, током израде Протокола било је пред-

³ Извештај Црвеног крста Мозамбика са Конференције о деци у оружаним сукобима у Африци, одржане у Најробију (Кенија) 6–10. јула 1987. године. Текст је преузет из: Невена Вучковић-Шаховић, *исто*, стр. 93.

⁴ Смиља Аврамов и Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, „Научна књига“, Београд, 1986, стр. 521.

⁵ Члан 1, ст. 1, Допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба (*Извори међународног хуманитарног права*, ур. Миодраг Старчевић, ЈЦК, Београд, 1999).

⁶ *COMMENTARY ON THE ADDITIONAL PROTOCOLS OF 8 JUNE 1977 TO THE GENEVA CONVENTIONS OF 12 AUGUST 1949, INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS, GENEVA 1987.*

⁷ *COMMENTARY ON THE ADDITIONAL PROTOCOLS OF 8 JUNE 1977*..., пр. 1952.

⁸ *Исто*.

лога да текст гласи „не-незнатан или битан део територије“,⁹ али нису усвојени. У сваком случају, контрола треба да постоји бар на делу територије који може да омогући вођење непрекидних и усмерених војних операција и на којем се може преузети брига о рањеним и болесним, и где се могу хумано третирати лица лишена слободе у вези са оружаним сукобом, односно, „територија треба бити толика да је способна за ефикасну примену одредби Протокола“.¹⁰ Под *сталним и усмереним војним операцијама* подразумева се одређена истрајност наоружаних група у вођењу и планирању операција, као и њихова усмереност ка одређеном циљу, што може бити видљиво и из самих борбених операција. Наведеним протоколом такође је одређено да се неће примењивати на ситуације унутрашњих немира и затегнутости јер то нису оружани сукоби. У таквим ситуацијама за правну заштиту лица релевантна су правила међународног права која се односе на људска права. *Унутрашње нереде* је тешко дефинисати, па се означавају као: „немири, демонстрације без конкретних планова од самог почетка, понеки и спорадичан акт насиља, изведен ради изазивања примене војне силе, други акти сличне природе, укључујући хапшења људи у великим размерама због њихових активности или уверења“.¹¹ Насупрот нередима, у напетости се могу сврстати: „ситуације озбиљних политичких, верских, расних, друштвених, економских напетости, из којих могу резултирати унутрашњи немири па чак и оружани сукоб. Такве ситуације имају једну или више заједничких карактеристика: велике размере хапшења, велик број политичких затвореника, вероватно постојање нечовечних и бруталних поступања, суспензију основних судских гаранција, нестанке лица“.¹² Укратко, „ако постоје унутрашњи нереди, они нису оружани сукоб, али држава користи оружану силу ради успостављања реда; ако постоје унутрашње напетости, а оне нису прерасле у нереде, сила се примењује као превентивна мера за одржање реда и закона“.¹³

М. Сасоли и А. Бувије¹⁴ прецизније одређују домашај наведене дефиниције правећи разлику између појединих врста немеђународних оружаних сукоба. По њиховом тумачењу, немеђународни оружани сукоби се деле на сукобе на које се примењује заједнички чл. 3. Женевских конвенција (сукоб нижег интензитета који „не садржи карактеристичне особине потребне за примену Протокола“¹⁵), затим сукобе на које се уз заједнички чл. 3, примењује и Други допунски протокол

⁹ Исто.

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто, стр. 1354.

¹² Исто, стр. 1355.

¹³ Исто.

¹⁴ Марко Сасоли и Антоан Бувије, *Како право штити у рату?*, Међународни комитет Црвеног крста, Београд, 2002. године, стр. 165–168.

¹⁵ COMMENTARY ON THE ADDITIONAL PROTOCOLS OF 8 JUNE 1977 ..., p. 1950.

(сукоби у „којима се, стичу услови примене Протокола, Протокол и заједнички члан 3, примењују се заједно“),¹⁶ и на сукобе на које се примењује међународно хуманитарно право у целини, за које је потребан посебан споразум страна у сукобу, као и владино признање побуњеника као зарађене стране. Тим поступком влада са себе скида одговорност за све злоупотребе које евентуално почине отпадничке снаге, а отпадничке снаге постају непосредно обавезане правилима међународног хуманитарног права.

Сасоли и Бувије указују,¹⁷ да, због слабије разрађености правила о заштити лица у немеђународним оружаним сукобима, треба користити аналогије с правом међународних оружаних сукоба. У Другом допунском протоколу нема дефиниције појма *борац*, не постоји појам *ратни заробљеник* (користи се израз: *лице лишено слободе из разлога у вези са оружаним сукобом*, чл. 5. Другог допунског протокола), не постоји појам *окупирана територија*, не постоји дефиниција *војног циља*, као ни појма *цивилно становништво*. Коментари у Допунским протоколима¹⁸ упућују да појам *цивилно становништво*, према ономе, како је употребљен у чл. 13. Другог допунског протокола, треба тумачити као уобичајен термин који се односи на цивиле као групу, а то може значити само једно: аналогију са дефиницијом цивила и цивилног становништва из Првог допунског протокола. Будући да не постоји суштинска разлика између те две врсте сукоба (у оба се организовано примењује оружано насиље), аналогија са правом међународних оружаних сукоба је сасвим могућа, а и оправдана, што значи да појмове *борац*, *цивилно становништво* и *војни циљ* треба користити и тумачити онако како су дати у Првом допунском протоколу.

С материјалне стране, унутрашњи оружани сукоб је организовани оружани сукоб и по спољним обележјима може да буде веома сличан или чак истоветан с међународним сукобом, односно, како наглашава Гавро Перезић,¹⁹ у оба случаја постоје оружани напади, који су озбиљни, и користи се оружана сила као средство напада. Разлика између унутрашњег и међународног оружаног сукоба није у начину вођења рата, него у природи сукобљених снага. У међународним оружаним сукобима као зарађене стране појављују се државе, а у унутрашњим сукобима сукобљене стране су антагонистичке групе – држављани исте државе. Узроци унутрашњих сукоба могу да буду веома различити: класне супротности, национално угњетавање, верска нетрпељивост, племенска хетерогеност итд. Исто тако, и циљеви немеђународних оружаних сукоба су веома различити, а најчешћи су: мењање постојећег политичког система или режима, отцепљење и припајање другој држави, или стварање посебне, самосталне државе итд.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Марко Сасоли и Антоан Бувије, исто, стр. 165.

¹⁸ COMMENTARY ON THE ADDITIONAL PROTOCOLS OF 8 JUNE 1977..., р. 1449.

¹⁹ Гавро Перезић, Међународно ратно право, ВИНЦ, Београд, 1986, стр. 73.

Немеђународни (унутрашњи) оружани сукоби по бруталности²⁰ и суровости које се у њима испољавају према припадницима друге стране, а најчешће према цивилном становништву, „које постаје главна жртва у владиним контрапобуњеничким кампањама у којима се масакрирају читава села пре него што се разграниче цивили од герилаца“,²¹ превазилазе међународне оружане сукобе. То би утицало на прогресивне снаге у свету да се заложе да се и унутрашњи сукоби, бар минимално, регулишу нормама међународног права оружаних сукоба и да се жртве у тим сукобима заштите позитивним међународним хуманитарним правилима.

Први значајнији напор у том правцу учињен је 1938. године на међународној конференцији Црвеног крста одржаној поводом шпанског грађанског рата, када је донета резолуција у којој се указује на потребу формулисања међународних правила која ће обавезивати сукобљене стране у унутрашњем сукобу на хуман однос према жртвама и којом се „захтева од Међународног комитета Црвеног крста и националних друштава Црвеног крста да настоје да се постигне: примена хуманитарних начела формулисаних у Женевској конвенцији из 1929. године и у Десетој хашкој конвенцији из 1907. године, нарочито у погледу поступања са рањеницима, болесницима и ратним заробљеницима, као и у погледу безбедности медицинског особља и складишта медицинског материјала; затим, човечно поступање са свим политичким затвореницима, њихова размена кад је то год могуће и њихово ослобађање; такође и поштовање живота и слободе свих оних који нису борци; укључујући и олакшице у погледу преноса личних вести и поновног обједињавања породица; и као посебно значајно, *ефективне мере за заштиту деце*“.²²

По завршетку Другог светског рата, на Женевској дипломатској конференцији о заштити жртава рата одржаној 1949. године, постигнут је први конкретан резултат на пољу међународноправне заштите жртава унутрашњих оружаних сукоба усвајањем чл. 3. заједничког за све четири женевске конвенције који је популарно назван „минијатурном конвенцијом“. Нажалост, на тој конференцији није прихваћен предлог 17. међународне конференције Црвеног крста, одржане у

²⁰ Унутрашњи оружани сукоби нису обележје само 20. века, мада су у њему најбројнији. Још је Цицерон констатовао да је „све јадно у грађанским ратовима, али ништа није јадније него сама безобзирна победа“ (Наведено: *Мудрости античке Грчке и старог Рима*, „Ленто“, Београд, 2003, стр. 182).

²¹ Neil Boothby, *More children than even are victims in armed conflict*, „Action for children“, Volume 1, 1986.

²² Наведено према: Зоран Павловић, „Заштита цивилног становништва у унутрашњим оружаним сукобима“, ЈРМП, 1–2, 1975, стр. 100.

Стокхолму 1948. године, да се све женејске конвенције о заштити жртава оружаних сукоба у целини примењују и на међународне и на немеђународне оружане сукобе.²³ Међутим, пошто у низу каснијих унутрашњих оружаних сукоба тај члан није поштован, Међународни комитет Црвеног крста покренуо је акцију ради усвајања новог међународноправног инструмента којим би се обезбедила потпунија заштита жртвама тих сукоба.

Ти напори су коначно реализовани 1977. године, када је усвојен Допунски протокол о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба, познатији као Други допунски протокол. Нажалост, жртве унутрашњих оружаних сукоба нису имале срећу да се на Дипломатској конференцији на којој је Протокол усвојен добију квалитетнију и бољу заштиту усвајањем бољег и опширнијег текста протокола. Наиме, на конференцији је предложен већ усаглашени текст од 48 чланова који је садржао и одређене дефиниције и правила о вођењу сукоба, али је на иницијативу Канаде и Пакистана понуђена скраћена верзија од 28 чланова, која је и усвојена, а садржала је искључиво хуманитарне одредбе, с образложењем да „првобитни нацрт не пружа довољно гаранција када је реч о поштовању државног суверенитета и да отвара могућност недопуштене интервенције споља, да су нека предложена правила сувише детаљно регулисана и да нису довољно реална да би стварно била примењена у тако деликатном сукобу какав је немеђународни“.²⁴

Општа правила о заштити цивилног становништва

Заједничким чл. 3. Женевских конвенција о заштити жртава рата пружа се елементарна заштита особама које не суделују непосредно у непријатељствима, а то су цивили, ратни заробљеници, рањеници, болесници и припадници оружаних снага који су положили оружје. Према тим категоријама лица стране у сукобу морају у свакој прилици да поступају човечно, без икакве неповољне дискриминације засноване на раси, боји коже, вери и уверењу, полу, рођењу или имовном стању, или било којем сличном мерилу. Странама у сукобу се забрањује да према заштићеним особама у свако доба и на сваком месту примењују радње које могу да изазову повреду живота и телесног интегритета. У те радње спадају убиства, сакаћења, свирепост и мучења, као и повреде личног достојанства. Забрања се односи и на изрицање и извршење казни без претходног суђења од стране редовно установљеног суда, као и на узимање талаца.

²³ Наведено према: *COMMENTARY ON THE ADDITIONAL PROTOCOLS OF 8 JUNE 1977...*, р. 41.

²⁴ К. Обрадовић, М. Шаховић и М. Деспот: *Међународно хуманитарно право*, Београдски центар за људска права, Београд, 2002.

Заштита жртвава немеђународних (унутрашњи) оружаних сукоба потврђена је Другим допунским протоколом, али и знатно проширена. Чланом 13. Другог допунског протокола предвиђено је да цивили уживају општу заштиту од опасности које произилазе из војних операција, а то значи: „1. апсолутну забрану непосредног напада на цивилно становништво као такво; 2. смањивање негативних ефеката војних операција у односу на цивилно становништво“.²⁵ Према одредбама тог протокола: „Сва лица која не узимају директно учешће у непријатељствима, без обзира на то да ли је њихова слобода била ограничена или не, имају право да њихова личност, част и убеђење, и верско убеђење буду поштовани. Она ће у свим приликама бити хумано третирана, без икакве дискриминације. Странама у сукобу забрањено је да издају наређења да не сме бити преживелих“.²⁶ Сукобљеним странама се одредбама тог протокола забрањује и да према заштићеним лицима примењују: насиље над животом, здрављем и физичким или менталним благостањем људи, нарочито убиство и окрутно поступање, као што су мучење, сакаћење или било који облик телесне казне; колективне казне; узимање талаца; акте тероризма; поступке којима се вређа људско достојанство, нарочито понижавајуће и деградирајуће поступке, силовања, присилну проституцију, сваки облик недолечног напада; ропство и трговину робљем у свим облицима; пљачке, као и претње било којим од наведених дела.

Странама у сукобу изричито је забрањено да им предмет напада буде цивилно становништво и да према њему примењују акте насиља или да му прете ради изазивања страха. Разлози у вези са оружаним сукобом у принципу не могу да буду оправдање за премештање цивилног становништва, изузев када су је реч о његовој сигурности или о императивним војним разлозима. Ако се такво премештање мора обавити, страна која га наређује дужна је да предузме све потребне мере да цивилно становништво добије задовољавајући смештај, услове за одржавање хигијене и заштиту здравља, сигурност и исхрану. Цивили треба да уживају наведену заштиту и за време док не суделују директно у непријатељствима.

Ако је цивилно становништво изложено неоправданим патњама због несташнице добара неопходних за живот, Протоколом је предвиђено да међународне хуманитарне организације, уз претходну сагласност легалних органа власти државе у којој се сукоб одвија, могу да организују акције помоћи, под условом да је помоћ хуманитарног и непристрасног карактера.

Битне су и одредбе Протокола којима сукобљеним странама забрањује да становништво исцрпљују глађу и да такве поступке кори-

²⁵ COMMENTARY ON THE ADDITIONAL PROTOCOLS OF 8 JUNE 1977..., p. 1449.

²⁶ Члан 4, став 1, Протокола II, основне гаранције (*Извори међународног хуманитарног права, исто*).

сте као метод ратовања. Зарађеним странама је забрањено да нападају, уништавају, уклањају и чине некорисним објекте неопходне за живот цивилног становништва, као што су намирнице и магацини намирница, жива стока, пољопривредне области за производњу хране, инсталације за пијаћу воду, резерве и постројења за наводњавање, и слично. Поред тих одредаба о заштити цивилног становништва које су готово идентичне са одредбама које се односе на заштиту цивилног становништва у међународним оружаним сукобима и које су, генерално, примењиве и на заштиту деце, Протоколом су стимулисана и одређена посебна правила у корист деце.

Посебна правила о заштити деце

Посебна правила о заштити деце у ситуацији када у једној држави дође до унутрашњег оружаног сукоба мања су по обиму од посебних одредаба о заштити детета у међународним оружаним сукобима. Та правила се налазе у трећем ставу члана 4. Другог допунског протокола и, без обзира обим, показатељ су одлучности међународне заједнице да се елементарна људска права деце заштите у свим ситуацијама у којима би могла да буду, или већ јесу изложена опасности. Нажалост, у предлогу текста Другог допунског протокола постојао је посебан члан који се односио на заштиту деце,²⁷ али није усвојен, па је заштита деце регулисана у оквиру чл. 4 (основне гаранције).

Правила о обезбеђењу образовања, васпитања и поновног окупљања породица

Сукобљене стране у унутрашњем оружаном сукобу треба деци да пружи негу и помоћ, и морају да им обезбеде континуитет у васпитању, укључујући и верско и морално васпитање. При томе се мора поштовати жеља родитеља, а у њиховој одсутности особа које су одговорне за бригу о деци. На основу те одредбе треба да се обезбеди континуитет у васпитању деце независно од тренутних догађаја наметнутих унутрашњим оружаним сукобом, и то тако да се сачува њихов културни и образовни идентитет. Посебно је значајан део одредбе којим је предвиђено поштовање жеље родитеља или особа које су одговорне за бригу о деци у вези с васпитањем у таквој ситуацији ради спречавања наметања система васпитања и образовања, као и система друштвених вредности који је стран или супротан моралним, верским и културним стандардима средине из које деца потичу.

²⁷ COMMENTARY ON THE ADDITIONAL PROTOCOLS OF 8 JUNE 1977..., p. 1368.

Следећа обавеза страна у сукобу односи се на предузимање потребних мера ради поновног окупљања породица које су раздвојене услед оружаних сукоба. Наиме, сукобљене стране не само да имају обавезу да дозволе члановима раздвојених породица да се уједине него треба и да активно учествују у том процесу, односно да помажу раздвојеним породицама да се поново споје.

Правила о спречавању ангажовања деце у оружаним сукобима

Другим допунским протоколом није дозвољено регрутовање и укључивање у непријатељства деце млађе од петнаест година. Ако би се ипак догодило да сукобљене стране прекрше то правило – да спроведу регрутацију деце млађе од петнаест година у своје оружане саставе или да их директно укључе у непријатељства, одредбама Протокола је предвиђено да се према таквој деци, чак и у случају да су заробљена, и даље примењују све наведене одредбе као посебна правила за заштиту деце. Граница од петнаест година је на дипломатској конференцији 1977. године изазвала много полемика. Бројне делегације су сматрале да је то сувише ниска граница и да је треба померити на осамнаест година. Али будући да постоје велике разлике у националним законодавствима у вези с тим, једногласна одлука тешко је могла да се донесе, па је узраст од петнаест година, на предлог Међународног комитета Црвеног крста, и на основу реалног сагледавања ситуације, коначно усвојен.²⁸

То правило, мало другачијим речником, поновљено је у Опционом протоколу уз Конвенцију о правима детета у случају њиховог учествовања у оружаним сукобима, у чл. 4, став 1, који гласи: „Наоружане групе, које нису оружане снаге државе не би требало ни под којим условима, да регрутују или искоришћавају у непријатељствима особе које немају пуних осамнаест година“. Међутим, штета је што уместо речи „не би требало“ не пише формулација „не смеју“, јер би то, вероватно, битније допринело нарастању свести код особа које имају моћ да спроводе регрутацију и укључују децу у оружане сукобе да то не чине, и тако би, вероватно, многа деца била боље заштићена од ужаса директног учествовања у непријатељствима.

Граница од петнаест година старости, испод које није дозвољена регрутација лица или њихово укључивање на било који начин, у војну службу у оружаним сукобима који немају међународни карактер, прихваћена је и у *Статуту Међународног кривичног суда*,²⁹ тако да се

²⁸ COMMENTARY ON THE ADDITIONAL PROTOCOLS OF 8 JUNE 1977..., p. 1380.

²⁹ Члан 8 (Ратни злочини), став 2, тачка (е): Друге озбиљне повреде закона и обичаја примењивих у оружаним сукобима који нису међународног карактера, унутар утврђених оквира Међународног права, конкретно било који од следећих поступака:... 7. Регрутовање или на било који други начин стављање у војну службу деце испод петнаест година, у националне оружане снаге или њихово коришћење за активно учествовање у борбама (*Извори међународног хуманитарног права*, исто).

може констатовати да је на почетку 21. века међународна заједница остала на стајалишту да јачи степен заштите у оружаним сукобима треба пружити лицима до петнаест година старости. Нижи степен заштите и одређена слобода у њеном спровођењу дата је државама потписницама у односу на лица старости од петнаест до осамнаест година због постојања свести да је тешко створити ситуацију у којој се апсолутно може гарантовати да се нигде и никад неће регрутовати лица од седамнаест или непуних осамнаест година.

Остала правила о заштити деце

Од осталих правила којима се штите деца у унутрашњим оружаним сукобима значајно и оно којим се обавезују стране у сукобу да предузму све мере, ако буде потребно и када је то могуће с пристанком родитеља деце или особа које су по закону или обичају одговорне да брину о њима, да се деца привремено склоне из подручја у којем су избила непријатељства на сигурнију територију унутар земље. При том, потребно је обезбедити да ту децу прате особе одговорне за њихову сигурност и благостање. Интересантно је да Протоколом није предвиђена могућност евакуације деце у треће земље, што баш није блиско реалним животним ситуацијама, и остаје нејасно због чега аутори Протокола нису предвидели ту могућност.

На крају, постоји и одредба која се налази у Протоколу а преузета је из бројних међународноправних инструмената који се односе на права човека. Том одредбом се забрањује сукобљеним странама да изричу смртну казну особама млађим од осамнаест година за дела за која је смртна казна предвиђена, а поготову да стрелају малолетнике без икаквог разлога,³⁰ као и да извршавају смртну казну над трудницама и мајкама са малом децом. Веома је интересантан други део одредбе јер се њима штите посредно и нерођена деца, као и веома мала деца која су егзистенцијално још увек значајно везана за мајку. Кршења наведених норми у унутрашњим оружаним сукобима су кажњива према међународном кривичном праву и сматрају се кривичним делима ратног злочина, што је систематизовано у чл. 8, став 2, тачка (ц) Статута међународног кривичног суда.

Закључак

Исходиште заштите одређених категорија лица у немеђународним оружаним сукобима јесте чл. 3. Четврте женевске конвенције којим се стране у сукобу обавезују да према цивилима поступају човечно и забрањује им се да примењују радње које могу да изазову повре-

³⁰ „У многим случајевима старија мушка деца намерно су издвајана и стрелана, да би се спречила могућност да једном постану војници“ Neil Boothby, *исто*, стр. 5.

ду живота цивила, као и да им изричу санкције без претходног суђења. Правни положај деце у немеђународним (унутрашњи) оружаним сукобима штити се и одредбама Другог допунског протокола којима је проширен степен заштите у односу на Четврту женевску конвенцију, тако да се забрањује примена мера насиља и окрутног понашања према цивилима, колективних казни, узимања талаца и аката тероризма, а забрањује се и пљачкање, узимање у ропство, вређање достојанства, напади на цивиле, исцрпљивање цивила глађу и уништавање објеката неопходних за живот цивила.

Другим допунским протоколом, поред општих правила о заштити цивила, садржаних у чл. 4. и 13, прописано је и неколико посебних правила којима се деци обезбеђује додатна правна заштита. Тим правилима се регулишу питања збрињавања деце која су остала без родитеља или су одвојена од њих, поновног окупљања родитеља и деце, забране регрутовања деце испод петнаест година старости и њиховог директног укључивања у непријатељства (на тај проблем и његово правно регулисање односи се и Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета), евакуације деце итд.

Тако систематизована правна регулатива која се односи на заштиту цивилног становништва, а посебно на заштиту деце у немеђународним оружаним сукобима, веома је мањкава, те постоји реална потреба да се у блиској будућности та правила освеже, допуне и систематизују тако да буде што мање могућности за примену аналогича и општих правних принципа. Такође, инструменти за контролу поштовања и тако слабих правила заштите цивилног становништва у немеђународним оружаним сукобима недовољни су и неефикасни (веома много су ограничени суверенитетом државе и разлозима војне потребе), па у будућности треба оформити ефикасан систем надзора над применом правила међународног хуманитарног права у немеђународним оружаним сукобима.